

Verslag bijeenkomst: Op weg naar een duurzame samenleving: lessen van zes maatschappelijke organisaties

Wat kan de overheid leren van de ervaringen van maatschappelijke organisaties in het gesprek met hun leden en achterban over het verduurzamen van onze samenleving? Wat speelt er onder die leden, hoe gaan ze het gesprek aan en hoe verenigen ze botsende belangen? De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur stelde deze vragen aan vertegenwoordigers van de ANWB, Univé, SER, Milieudefensie, FNV en Natuur en Milieufederatie Utrecht, als opmaat naar de conferentie Verbindend Verduurzamen op 26 maart 2020. Hieronder de bevindingen van deze bijeenkomst op 6 december jongstleden gerangschikt per organisatie.

NMU 'Luister naar elkaar voor je naar de oplossing werkt'

De missie van Natuur en Milieufederatie Utrecht: samen naar een duurzame provincie Utrecht. Van oudsher was de federatie de waakhond voor natuur en landschap, nu richt de NMU de blik steeds meer op het versnellen van de transitie van landbouw, materiaal en energie. Daarbij zijn ook energiecoöperaties deel van de achterban geworden. Verbinding is het sleutelwoord, maar die verbinding tussen de verschillende organisaties die de NMU vertegenwoordigt, is niet vanzelfsprekend. Natuur- en landschapsorganisaties hebben een ander belang dan energiecoöperaties. Het gesprek met iedere doelgroep vraagt om een eigen aanpak. Luisteren naar elkaar speelt een belangrijke rol. Om mensen naar elkaar te laten luisteren, zeker als je over een thema spreekt dat tot schisma's kan leiden, heb je goede werkvormen nodig. Anders wint de partij met de grootste mond. Door tegenwoordig sterk te sturen op de gespreksvorm bereikt de NMU dat iedereen zowel luistert als aan het woord komt. Het werkt bevredigend voor alle partijen. Zoals bij de sessies met de achterban over energielandschappen. Daar staan leefbaarheidsbelang (lokale waarden) en duurzaamheidsbelang (bovenlokale uitdaging die lokaal moet landen) tegenover elkaar. Eerst kon iedere partij de zijn invalshoek schetsen. Daarna was er ruimte voor ieders kansen en zorgen en tot slot werkten de partijen samen naar een oplossing. Wat ook helpt in het gesprek: mensen opzoeken en spreken waar ze wonen of werken. En hen op hun eigen kennis- en taalniveau benaderen. Zo gebruikt de NMU de *Swipocratie*: tinderen met opties tegen klimaatverandering om jongeren meer te betrekken bij lokale duurzaamheidskwesities. Als schakel tussen leef- en systeemwereld treedt de milieufederatie vaak als breekijzer op voor hun achterban, die zowel problemen als oplossingen bij de NMU neerlegt. Veranderen gaat helaas nog niet altijd snel genoeg. Daarom kan het soms beter zijn om vanuit de grotere verantwoordelijkheid een maatregel toch door te voeren. Meepraten of democratie is niet altijd hetzelfde als je zin krijgen.

Univé 'Verandering start vanuit het gemeenschappelijk belang'

Univé is geen klassieke verzekeraar. In 1794 ontstaan uit een samenwerking van twintig boeren die hun risico op een boerderijbrand wilden dekken, probeert Univé ruim tweehonderd jaar later die sociale cohesie en de collectieve oorsprong van deze coöperatie weer in leven te krijgen. En brengt daarvoor heel lokaal, vaak op wijkniveau hun leden bij elkaar. Door letterlijk de wijk in te gaan en te vragen naar de zorgen en behoeften van de wijkbewoners rond wonen, werken en leven. Door goed naar hen te luisteren brengt Univé in kaart wat hen daarin belemmert om vervolgens een oplossing op maat te bieden. Vooral op het vlak van gezondheid en veiligheid en de laatste tijd steeds meer op het vlak van energie en duurzaamheid. Univé brengt bewoners met elkaar in contact en biedt oplossingen

die overheid of bedrijven niet bieden aan bewoners en organisaties. Dat kan een verzekering zijn, maar dat kunnen ook preventiemaatregelen zijn of hulp bij het opzetten van een energiecoöperatie. Een voorbeeld: Univé verving het asbest dak van een boer uit Groenlo door zonnepanelen en zorgde ervoor dat Univé-leden voortaan zijn zonne-energie afnemen. Door goed te luisteren naar wat mensen niet zelf kunnen oplossen, stemt Univé heel precies de dienstverlening af. Bewoners vertrouwen vaak de oplossingen van overheid en bedrijfsleven niet en daar kan Univé een rol spelen. De grote uitdaging daarbij is: hoe zorg je dat mensen uit zichzelf gaan bewegen? Mensen willen wel veranderen, ze willen alleen niet daartoe gedwongen worden. Het werkt niet om met panklare oplossingen te komen, maar om oplossingen te laten ontstaan vanuit de samenwerking met verschillende partners, vanuit het gemeenschappelijke belang. Wanneer je een verhaal dichtbij de mensen brengt, vertaald naar de eigen leefomgeving en leefwereld, dan kom je verder dan wanneer je het probleem van bovenaf oplegt. Uit ervaring weet Univé dat je mensen pas raakt wanneer ze zich aangesproken voelen, wanneer ze een gedeeld eigenaarschap voelen en zich samen verantwoordelijk voelen voor een oplossing. Daarbij helpt het om een probleem op te delen in kleine stukjes, behapbaar te maken op wijkniveau in plaats van te werken met het containerbegrip 'duurzaamheid'. Op kleine schaal worden problemen herkenbaar en oplossingen haalbaar.

Milieudefensie 'Een beter milieu begint bij samenwerken'

Milieudefensie is een groeiende vereniging met leden en vrijwilligers. Georiënteerd op de internationale *Friends of the Earth*-beweging werkt Milieudefensie vanuit een groene en linkse ideologie. Door de verenigingsvorm bepaalt de achterban het beleid, wat lastig kan zijn als een kleine groep leden iets heel graag wil. De vrijwilligers van Milieudefensie luisteren en helpen bij verschillende milieu-acties. Zo steunden ze de Groningers in hun doel om de NAM te sluiten en waren er ook bij toen de eerste boeren op hun trekkers in verzet kwamen.

Klimaatproblemen serieus nemen heeft politieke consequenties en vormt inmiddels een politieke as. Links wil vergaande maatregelen, gematigd rechts worstelt hiermee. Al geldt dit links-rechts denken minder voor jongeren, die hebben het klimaat echt geïnternaliseerd in hun denken en doen. Milieudefensie probeert klimaatproblemen te duiden en mensen aan te sporen iets te doen. Mensen bewegen alleen als bedrijven en overheid het goede voorbeeld geven, iets waar de overheid nog geregeld nat gaat. Je ziet dat ze vaak op twee gedachten hinken. Neem bijvoorbeeld de statiegeldkwestie. Iedereen snapt dat het goed is voor het milieu om plastic flessen in te zamelen. De overheid spreekt mensen aan op hun verantwoordelijkheid om zwerfvuil tegen te gaan, maar heft geen statiegeld op kleine flesjes. Mensen snappen het klimaatprobleem echt wel, maar een overheid die niet kiest, is funest voor draagvlak. Van geen leiderschap tonen, schieten mensen in de weerstand. Milieudefensie pleit voor een eerlijke transitie maar pas als mensen een basis van bestaanszekerheid hebben, staan ze open voor klimaatmaatregelen. Dus begin bij hun zorgen en hun noden. Wil je mensen meekrijgen dan moet je een beroep doen op de collectiviteit én het individu. 'Een beter milieu begint bij jezelf' werkt niet. Pas wanneer mensen door rangen en standen heen samenwerken, ontstaat dynamiek. Er zullen altijd mensen zijn die niet willen veranderen, zich verzetten tegen het beleid van de overheid. Vaak heeft dat te maken met een groter gevoel van onbehagen, het gevoel dat de overheid er op veel vlakken niet voor hen is. Dus waarom zouden zij wat voor de overheid doen? Dat is zeker iets om rekening mee te houden wil je iedereen bij het klimaat of verduurzaming betrekken.

FNV 'Een eerlijke rechtvaardige omschakeling'

De FNV wil dat de energietransitie een eerlijke en rechtvaardige omschakeling wordt. In het klimaatakkoord van Parijs omschreven als een *just transition* die *decent jobs* oplevert. Precies het terrein van de FNV: werk en inkomen. Met zijn bijna één miljoen leden vormt de FNV een soort Nederland in het klein en de leden - jong en oud, in allerlei sectoren en overal in het land - roeren zich. Soms staan de leden lijnrecht tegenover elkaar. Werknemers die al jarenlang bezig zijn met het halen van bedrijfsklimaatdoelen versus leden die te horen krijgen dat hun baan op de tocht staat vanwege diezelfde klimaatdoelen. En daarnaast leden met een kleinere portemonnee. Juist die verschillen maken dat we de lasten eerlijk moeten verdelen. Niet alleen de mensen moeten betalen, ook de industrie. Vanuit onze betrokkenheid bij het klimaatakkoord heeft de FNV een klankbordgroep ingesteld die wordt betrokken bij standpuntbepaling en draagvlak verkrijgen voor verduurzaming. Een klimaatwerkgroep praat met de leden in de regio. Botsende belangen leiden nog wel eens tot tegenstellingen en spanning tijdens de regionale bijeenkomsten. Geloven in de energietransitie is lastiger als je zelf in een kolencentrale werkt. En hoe kun je je eigen huis verduurzamen als je daar geen geld voor hebt? Ondanks deze tegenstellingen wil de FNV actief meewerken aan het klimaatakkoord, want er zijn geen banen op een dode planeet. Maar het moet wel rechtvaardig zijn voor iedereen. Wanneer de FNV regionale problemen in kaart brengt, raadplegen we eerst de leden en maken gebruik van hun regionale kennis. Daardoor willen mensen meedenken aan oplossingen. Ook als je beslissingen neemt waar niet iedereen het mee eens is, vinden mensen het toch fijn als je vooraf het gesprek met ze voert en naar ze luistert. Mensen deelgenoot maken van een proces geeft hen een goed gevoel en maakt ze tot mede-eigenaar van een oplossing. Het is dus belangrijk om altijd de leden te blijven raadplegen, ook al kost dat veel tijd en ook al vertraagt dat processen.

SER 'Mensen willen bij verandering geen verliezen oplopen'

De commissie duurzame ontwikkeling van de SER bestaat uit werkgevers- en werknemersorganisaties en ook natuur- en milieuorganisaties. Vanuit die drie verschillende domeinen werkt de SER aan het verduurzamen van de samenleving: economisch, sociologisch en ecologisch en probeert de raad die soms botsende belangen te verenigen. De SER doet vooral aan beleidsadvisering. Contact met de samenleving is er doordat inbreng wordt gevraagd van verschillende andere partijen en via de achterban van partijen die bij de SER aan tafel zitten. Daarnaast hebben we onlangs een jongerenplatform in het leven geroepen, waarbij jongeren ons gevraagd en ongevraagd advies geven over actuele kwesties en vertellen waar zij tegenaan lopen. Om die reden organiseert de SER ook steeds vaker dialoogtafels en nodigen we burgers uit om hun verhaal te vertellen. Luisteren staat bij de dialoogtafels centraal. Problematisch is daarbij dat iedereen zijn eigen referentiekader heeft, wat voor spraakverwarring zorgt en wat bovendien veel tijd kost. De grote opgave van de duurzaamheidstransitie is dat er op lokaal niveau veel moet gebeuren, maar dat eenieder handelt vanuit zijn eigen blikveld. Daarbij is de toekomst onzeker. Die fragmentering vormt voor het halen van de doelen in het klimaatakkoord een grote uitdaging. Wat wij ook zien, door gebrek aan geld en menskracht loopt de uitvoering op gemeentelijk niveau vaak vast. Een belangrijke factor bij het bereiken van verandering is dat mensen graag behouden wat ze hebben, veranderingen zijn vaak bedreigend. Mensen willen bij verandering geen verliezen oplopen, maar gecompenseerd worden en niet als enige de last dragen.

ANWB 'Laat duurzaamheid in het persoonlijke leven passen'

De ANWB wil hun 4,6 miljoen leden en klanten graag handelingsperspectief bieden. In het kader van het klimaatakkoord en de verduurzaming van onze samenleving zet de ANWB al lobbyend druk op het proces om sneller en goedkoper elektrische auto's voor iedereen beschikbaar te maken. Maar ook een zelf-ontwikkeld model voor zoveel mogelijk autovrije, groene steden past in dat kader. Een 'techniek' die de ANWB graag inzet: geef het goede voorbeeld. Vraag klanten niet of ze CO₂ willen compenseren, maar verwerk die compensatie in de prijs van de vliegticket. En wil je liever met de auto naar Schotland, dan laten we zien hoe je dat doel zo duurzaam mogelijk bereikt. Om hun standpunt in het debat te bepalen raadpleegt de ANWB continu de eigen achterban via een panel van zo'n tienduizend leden. Eerst om te achterhalen of de ANWB iets moet vinden van een onderwerp, en dan om te peilen wat de leden vinden van het standpunt dat de ANWB inneemt. De uitkomst van peilingen laat zien dat mensen niet alleen denken uit eigenbelang, maar vaak kijken naar het grotere plaatje en het maatschappelijke belang. Door de ANWB-leden kunnen wij keuzes en alternatieven bieden, soms door naar hen te luisteren, soms door hen (vanuit een politieke opdracht) meer te sturen. Zo hebben we de problematiek van het rekeningrijden in een brede publiekscampagne eerst uitgelegd, toen de meningen gepeild en vervolgens de voorwaarden teruggespeeld naar de politiek. Hoe vlieg je het gesprek over duurzaamheid aan? De ANWB denkt vaak bij een probleemstelling vanuit het hogere doel: hoe past deze maatregel in het persoonlijke leven, wat betekent het voor mensen? Daarom wil de ANWB meer mensen uit de auto en op de fiets krijgen. Mensen maken keuzes vanuit inspiratie, dus biedt de ANWB hun leden op elk moment van het keuzeprocess duurzame alternatieven. Voor de verduurzaming van de samenleving zijn grote maatregelen nodig, over een lange termijn. Kijk naar de stikstofcrisis. De overheid heeft moeite om te sturen en burgers hebben meer tijd nodig om zich aan te passen. Maatschappelijke organisaties kunnen daarbij als mediator fungeren.

Inzichten

Op basis van de verschillende ervaringen werd gevraagd wat de organisaties relevante lessen vinden voor hoe de overheid de ideeën, kansen en zorgen van burgers beter kan betrekken bij de verduurzaming. Dit levert de volgende inzichten op:

1. Toon je als overheid menselijk, besef dat overheidsbeleid altijd iets aanricht in de leefomgeving en leefwereld van mensen. Of het nu gaat om het aanpassen van het landschap of het opleggen van een toeslag: elk onderwerp raakt mensen persoonlijk.
2. Luister naar mensen, geef iedereen de kans gehoord te worden ook al betekent meepraten niet altijd je zin krijgen. Wel vertraagt inspraak processen, wat lastig kan zijn bij klimaatmaatregelen omdat snel actie is vereist.
3. Betrek mensen bij problemen, hoe complex ze ook zijn. Top-down maatregelen werken weerstand in de hand. Mensen dragen graag bij aan een oplossing, geef hen dan ook een concrete rol.
4. Stel je kwetsbaar op. Vraag gerust mensen om hulp bij de oplossing maar toon ook lef en geef aan welke oplossingen niet realistisch zijn.
5. Geef het goede voorbeeld. Je kunt niet verlangen dat burgers iets doen wat je zelf nalaat. Het statiegelddebat is daar een voorbeeld van.
6. Leg niet alle verantwoordelijkheid bij burgers, zorg voor een eerlijke verdeling van de lasten. Zet belangen van burgers niet zomaar opzij voor andere belangen, van de industrie bijvoorbeeld.

7. Zorg dat je elkaar letterlijk en figuurlijk verstaat. Ga naar mensen toe en spreek hen aan in hun eigen omgeving, in hun eigen taal. En houd de problematiek dichtbij mensen, maak problematiek lokaal, persoonlijk.
8. Durf als overheid groot te denken, maar maak de oplossingen klein en vertaal ze naar de keukentafel.
9. Het is de vraag of de overheid gebruik moet maken van de achterban van maatschappelijke organisaties of dat het beter is om meer 'directe democratie' in te zetten.